

UPORABA LIJEKOVA SREDNJOŠKOLACA I STUDENATA U ZADRU (PILOT ISTRAŽIVANJE)

KSENIJA BUTORAC

Visoka policijska škola Ministarstva unutarnjih poslova,
Police Academy, Ministry of Interior

ZORA ZUCKERMAN

Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju
University of Zadar, Department of pedagogy

VIŠNJA PUNOŠ

Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju
University of Zadar, Department of pedagogy

UDK: 615-057.87

Stručni rad / *Professional paper*

Primljeno / *Received*: 19. I. 2012.

Još davne 1804. stručnjaci s područja farmakologije bili su zainteresirani za lijekove na bazi opijuma, svjesni njihovih terapijskih učinaka. Godine 1925. ustanovljena je kemijska formula morfina, derivata opijuma, što predstavlja značajan pomak u razvoju, proizvodnji i medicinskoj terapiji lijekovima (Richard i Senon, 1999: 279). "Ali, prekomjerna doza može uzrokovati zastoj disanja i smrt konzumenta", ističe dr. Lucas Salamon (2010: 116). On naglašava da svaka zlouporaba lijekova, napose iz skupine sedativa, stimulansa i analgetika, na isti način kao konzumiranje opojnih droga djeluje na mozak, noseći rizik trovanja, nastanak psihičke i fizičke ovisnosti, i/ili smrti. No, ta izvješća ne sprečavaju da sve veći broj ljudi prekomjerno koristi lijekove. Prema nekim procjenama više se mladih u dobi od 16 do 24 godine "drogira" lijekovima nego svim ostalim drogama, uključujući i marihuanu. Problem je posebno izražen u SAD, gdje zlouporaba kontroliranih lijekova izaziva više smrtnih slučajeva nego bilo što drugo, s izuzetkom automobilskih nesreća. Sve više se govori o lijekovima kao "novim drogama". Prikazano pilot-istraživanje provedeno je među 300 srednjoškolaca i studenata u Zadru U radu se iznose podatci koji barem djelomično rasvjetljavaju stavove i odnos mladih prema lijekovima: proširenost zlouporabe, razloge, informiranost o štetnim posljedicama po zdravlje, skupine najčešće korištenih lijekova, konzumiranje s alkoholom i slično. Relativna marginalizacija ovog problema u školskim preventivnim programima zahtjeva sustavno promišljanje problema.

KLJUČNE RIJEČI: *alkohol, bolest, lijekovi, mladež, uporaba, zdravlje, zlouporaba*

I. UVODNO RAZMATRANJE

Lijekovi su tvari ili mješavina više tvari koje unesene u organizam dovode do promjena određene biološke funkcije. Najstarija ljudska medicina koristila je pripravke iz ljekovitog bilja za otklanjanje tegoba i dovođenje organizma u zdravu ravnotežu, odnosno kao prirodne tvari za liječenje bolesti i jačanje otpornosti organizma. Razvitkom znanosti, posebno kemije, sve je veća proizvodnja sintetskih lijekova koji, za razliku od biljnih lijekova, brže djeluju, ali imaju znatno veći broj neželjenih posljedica (advers drug reaction). Naime usporedo s proizvodnjom lijekova razvija se sveobuhvatna evaluacija svakog preparata koja uzima u obzir tako zvani omjer koristi i štete. Popratni i štetni učinci lijekova nisu rijetkost. Procjenjuje se da jedan od četiri pacijenta doživi primjetljivu nuspojavu (Gajski, 2009). No znatno teže posljedice ostavlja zlouporaba lijekova ili povremena i/ili trajna hotimična pretjerana uporaba lijekova uz pribavljanje lijekova bez liječničkog recepta, koju često prate štetni fizički ili psihički učinci. Najčešći neželjeni efekti s ozbiljnim ishodom, bilo da je riječ o uporabi ili zlouporabi lijekova, su razna krvarenja u organizmu, oštećenja jetre, koštane srži i alergijski (anafilaktički) šok, pa i smrt.

Pojednostavljeno rečeno, svaka uporaba, a posebice zlouporaba lijekova nosi u sebi opasnost od ozbiljnih neželjenih efekata. Stoga je doista paradoks da je naša suvremena civilizacija ne samo opterećena sve većom potrošnjom lijekova, već i njihovom zlouporabom, o čemu L Gajski (2009: 441) iznosi tezu "...da je naša epoha u zadnjih nekoliko desetljeća ne samo prezrela, već da je počela trnuti. Fenomen lijekova instruktivan je za promišljanje znanstveno-tehničke civilizacije u kontekstu njezine degeneracije; on je argument za tezu o njezinom propadanju." Prihvatili ili ne ovu tezu, kao prosvjetni djelatnici moramo se upitati koliko je mladi naraštaj informiran o lijekovima i kakav je njihov odnos prema zlouporabi lijekova.

SOCIJALNO-PEDAGOŠKI ASPEKT ŠIRENJA KONZUMACIJE LIJEKOVA

Kanadski liječnik William Osler, jedan od osnivača moderne medicine u Velikoj Britaniji, još je 1895. ustvrdio kako čovjek ima urođenu potrebu za lijekovima koja ga značajno izdvaja od ostalih živih bića (1www...). Je li tome tako ni do danas nije znanstveno utvrđeno iako su sve aktualnija istraživanja o genetici i prirodnoj sklonosti lijekovima. No, utvrđeno je da gotovo u svim zemljama svijeta troškovi za lijekove rastu brže od rasta bruto nacionalnog dohotka i iznose od 10 do 20% ukupnih troškova zdravstvene zaštite ili 1 do 2% BND (Hrastić-Novak, Jeniček, 2002), kao i sve učestalija uporaba lijekova u medicinske svrhe (Cvjetković, 1999: 39). Istovremeno, zlouporaba lijekova postaje problem nedokučivih razmjera. Štoviše, "...danas su i adolescenti skloniji koristiti analgetike nego iskušavati ilegalne droge" (PATS, 2005: 12). Stručnjaci naglašavaju kako je percepcija zdravstvenog rizika i socijalne prihvatljivosti ključna za objašnjenje ove rastuće "epidemije" (Johnston, 1991; Agar i Reisinger, 2001). Ako se ovome pridruži profit koji farmaceutske industrije stavlja u sam vrh industrijske proizvodnje u svijetu, teško je povjerovati da je riječ više o zdravlju nego o zaradi (Itković, 2007: 72). Od 1990. godine bilježi se stalan porast propisivanja lijekova od strane liječnika kao i zlouporaba lijekova (Olfson i sur., 2002; Berbatis i sur., 2002; Zito i sur., 2003; Teter i sur., 2003). Stručnjaci upozoravaju na problem zlouporabe lijekova iz skupine stimulansa namijenjenih liječenju ADHD poremećaja, koje mladi iz čiste radoznalosti, čak i obijesti, konzumiraju

s alkoholom zbog doživljaja uzbuđenja (Greenhil i sur., 2002; Berbatis i sur., 2002). Istraživači osobito ističu sklonost zlouporabi lijekova mladih u dobi od 18-25 godine (Maguire i sur., 2001; Bachman i sur., 2002; McCabe i sur., 2004). Naglašavaju da su informacije o štetnosti i opasnostima korištenja lijekova još uvijek nedostatne (Venturelli, 2000; Shek i sur., 2008). Poseban je problem samoinicijativno konzumiranje lijekova koje se sve više vezuje za adolescentnu dob i mlađe punoljetne osobe (Venturelli, 2000; McCabe i sur., 2004; Quintero i sur., 2006).

RAZLOZI UPORABE I ZLOUPORABE LIJEKOVA KOD MLADIH

Među učestale razloge zbog kojih mladi posežu za lijekovima stručnjaci ubrajaju stres, potragu za boljim osjećajima, potrebu otklanjanja umora, pospanosti ili treme, "prikupljanje" hrabrosti za neku avanturu ili potragu za uzbuđenjem, zadovoljenje znatiželje, postizanje većeg "ugleda" među vršnjacima i slično. (Majstorović, 2001: 67). Paralelno s tim upozoravaju na pojavu stvaranja ovisnosti o lijekovima jer se relativno brzo javlja tolerancija organizma na korištenu dozu lijeka, koja se mora povećati kako bi se postigao isti učinak. Osjećaj da lijek pomaže ili u najmanju ruku uklanja neugodu, sve dublje uranja osobu u lanac daljnje habituacije i ovisnosti (Ladewig, 1997: 29). Granicu između uporabe i zlouporabe teško je razlučiti. Spočetka, okolina često ni ne primjećuje zlouporabu lijekova kod mladih. Tek kod evidentnih štetnih utjecaja i pojave simptoma koji mogu upućivati na problem ovisnosti, postaje jasno da se "nešto" treba poduzeti. (Najčešći simptomi utjecaja lijekova na psihofizičke sposobnosti su vrtoglavica i otežan hod, loša koordinacija pokreta, ubrzano lupanje srca, plitko disanje, povišena temperatura, nepovezan govor, suha usta i nos, bolovi u tijelu, problemi s pamćenjem, crvene i suzne oči, mučnina i povraćanje, nagle promjene raspoloženja, razdražljivost i agresivnost, uznemirenost i uplašenost, slaba afektivna kontrola i slično). Često, ukoliko se i zna da osoba "na svoju ruku" uzima lijekove, ne reagira se "jer lijekovi nisu droge", pa se to ponašanje ne smatra protuzakonitim (Quintero i sur., 2006). Mnogi istraživači ukazuju da se do lijekova relativno lako dolazi. Najčešće se nabavljaju putem recepta ili uz pomoć osoba koje ga dobivaju "na povjerenje". Ako taj "izvor" zakaže, nabava je moguća u "kućnim skladištima" te na ilegalnom uličnom tržištu. "To su proizvodi ukradeni u ljekarnama, nabavljeni od beskrupuloznih zdravstvenih radnika, osoba zaposlenih u laboratorijima za proizvodnju lijekova ili, rjeđe, proizvodi iz tajnih proizvodnih pogona. Ljudi pritom zaboravljaju da takav oblik samo liječenja neće otkloniti uzroke njihovih tegoba, već ih najčešće prikriti, a nerijetko i djelovati na progresiju bolesti" (Hotujac, 1992: 55).

Potrebu konzumiranja lijekova kod mladih punoljetnih osoba Bastašić povezuje s neizvjesnosti u pogledu njihove profesionalne ili radne budućnosti, što dovodi do unutrašnje disharmonije (Bastašić, 1999: 43). Neka istraživanja ukazuju da su podjednako ugroženi i srednjoškolci i studenti (Rudan, 1999; Venturelli, 2000; Quintero i sur., 2006). Ističe se i promidžba lijekova kojoj snažno pridonose reklame (Robinson, 1993; Gilson i sur., 2004). Kao zlouporabu koja daje željene efekte droga, stručnjaci ističu konzumaciju sirupa za kašalj, koja uzrokuje bizarno, hiperaktivno ponašanje te halucinacije (Krenzlok, 1990; Darboe, 1996). Sakoman naglašava da su mladi skloni olako "opravdati" razloge svog konzumiranja psihoaktivnih sredstava, "...zbog želje za životnom snagom, ohrabrenjem, ublažavanjem neraspoloženja, nezadovoljstva, nelagode, tuge, oslobađanja

od patnje, košmara, osjećaja bespomoćnosti, bezizlaznosti, lakšeg podnošenja školskog neuspjeha, neuzvrćene ljubavi, roditeljskih prodira ili želje da na krilima vlastite mašte "odlepršaju" iz svog mučnog i paklenog ozračja u neki novi, bolji, pravedniji svijet svojih snova, iluzija, čežnja" (Sakoman, 2001: 83). Rezultati opsežnog nacionalnog istraživanja studentske populacije u SAD na uzorku od 10 904 studenta na 119 sveučilišta, pokazali su da je samoinicijativno uzimanje psihoaktivnih lijekova statistički značajno povezano s nižim akademskim postignućem i manifestacijom rizičnog ponašanja, ali i s istodobnim opijanjem, konzumiranjem marihuane i amfetaminskih pripravaka (McCabe i sur., 2004). Odgovornost je i na odraslima, upozoravaju stručnjaci, jer u suvremenom društvu poljuljanih moralnih normi i autoriteta mladi se teško snalaze u svijetu odraslih, općenito zbog gubitka pozitivne identifikacije s odraslima u zajednici (Venturelli, 2000). "...Uzroke zlorabuse lijekova kod mladih treba tražiti i u društvenim uvjetima koji tome pogoduju: gubitak autoriteta u obitelji, problemi u školi ili na fakultetu, zajednica u kojoj interes pojedinca nadilazi interes društva; okruženje u kojem su lijekovi lako dostupni; uvriježene predrasude ili značenja koja mladi pripisuju lijekovima (Radović, 2005: 75). Laka dostupnost lijekova, neznanje korisnika i odobravanje okoline značajni su čimbenici regrutiranja novih korisnika, pri čemu snažan utjecaj imaju mediji (Miller, 2005; Lam i Shek, 2006). Mnogi istraživači fenomen zlorabuse lijekova čvrsto povezuju s ozbiljnim delinkventnim ponašanjem kao izravnom posljedicom intoksikacije (Butorac, 1996; Flood-Page i sur, 2000; Collins, 2003). Studije ukazuju na značajan udio mladih osoba koje na taj način razvijaju tzv. problematičnu uporabu droga, odnosno ovisničko ponašanje (Zacny i sur., 2003; Simoni-Wastila, Strickler, 2004).

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

2.1. CILJ I ZADATCI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog pilot-istraživanja bio je utvrditi neke karakteristike rasprostranjenosti upotrebe lijekova među srednjoškolcima i studentima, pri čemu su postavljeni sljedeći zadatci:

- Utvrditi proširenost konzumiranja lijekova kod srednjoškolaca i studenata
- Ispitati razloge upotrebe lijekova u obje skupine
- Ispitati informiranosti srednjoškolaca i studenata o lijekovima

2.3. HIPOTEZE:

H1 – Konzumiranje lijekova kod srednjoškolaca i studenata u Zadru je vrlo izraženo

H2 – Razlozi konzumiranja lijekova kod srednjoškolaca i studenata su različiti

H3 – Srednjoškolci i studenti u Zadru nisu dovoljno informirani o lijekovima

2.4. ISPITANICI

Ispitivanje je provedeno 2008. godine na 300 ispitanika, 150 srednjoškolaca i 150 studenata u Zadru. Istraživanje je provedeno u četiri zadarske srednje škole: Medicinska škola, Tehnička škola, Klasična gimnazija i Privatna gimnazija. U dobi od 16 godina bilo je 24% učenika, u dobi od 17 godina 45%, a s navršениh 18 godina 31%. Ispitanike studente čine apsolvanti (stari program) i studenti koji studiraju po novom programu, različitih studijskih skupina. Od ukupno 300 upitnika nevažećih je bilo 26, odnosno obrada podataka je izvršena na 274 ispitanika, 140 srednjoškolaca i 134 studenta. U četiri srednje škole upitnici su podijeljeni po razredima. Pravilno ih je ispunilo 140 učenika (72 učenice i 68 učenika). Istraživanje je provedeno tijekom predavanja na Sveučilištu u Zadru uz dozvolu sveučilišnog nastavnika. Pravilno su ih ispunila 134 studenta (68 studentica i 66 studenata) u dobi od 21-29 godina. U dobi od 23 godine bilo je 26% studenata; od 24 godine 19%; od 25 godina 13%; od 26 godina 8%; od 27 godina 1% i od 29 godina 1% ispitanika.

2.5. POSTUPAK I INSTRUMENTI

Za potrebe istraživanja konstruirani su originalni upitnici (dva upitnika s pitanjima zatvorenog tipa i jedan s pitanjem otvorenog tipa). Prvi upitnik nudi tabelarni prikaz 22 najčešće konzumirana lijeka kod mladih sukladno podacima iz navedene literature (uz usmenu uputu ispitanicima ukoliko koriste lijekove koji nisu na popisu da ih dopišu na poleđini upitnika), način pribavljanja (na recept ili bez recepta), i konzumiranje lijeka s alkoholom. Drugi upitnik sadrži pitanje otvorenog tipa o razlozima zbog kojih ispitanici posežu za lijekovima. Treći upitnik sastavljen od 5 čestica na koja su ispitanici odgovarali zaokružujući broj na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva. Željelo se steći uvid o općoj informiranosti ispitanika o lijekovima i posljedicama po zdravlje prekomjernog konzumiranja, te njihov stav o proširenosti konzumiranja lijekova u njihovoj okolini (lokalnoj zajednici).

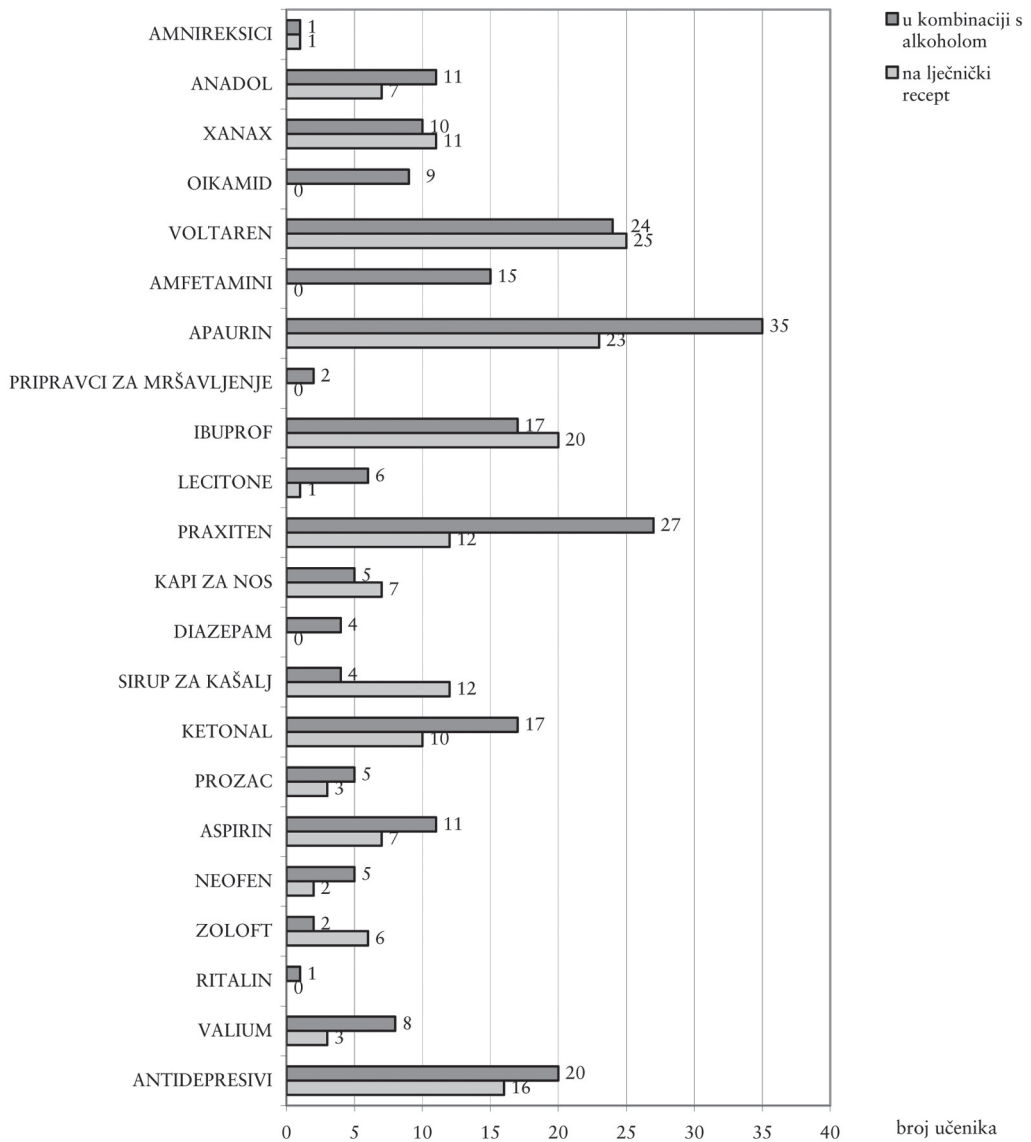
2.7. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

2.7.1. Proširenost konzumiranja lijekova kod srednjoškolaca i studenata

Iz Dijagrama 1. se vidi da srednjoškolci češće konzumiraju lijekove bez recepta u kombinaciji s alkoholom, nego što ih uzimaju na liječnički recept. Najpopularniji lijekovi koje srednjoškolci konzumiraju bez recepta u kombinaciji s alkoholom su anksiolitici Apaurin (35 srednjoškolaca ili 25%) i Praksiten (27 srednjoškolaca ili 19,28%). Na drugom mjestu je konzumacija antireumatika Voltarena (24 srednjoškolca ili 17,1%). Slijede lijekovi iz skupine antidepresiva (20 srednjoškolaca ili 14,28%), od kojih polovina otpada na Zoloft, a četvrtina na Prozac. Kombinaciju alkohola i amfetamina je konzumiralo 15 srednjoškolaca ili 10,71%. Analgetike, koji se nalaze u gotovo svakoj "kućnoj apoteci, uzelo je 11 srednjoškolaca ili 7,85%.

U terapijske svrhe na liječnički recept srednjoškolci najčešće uzimaju Voltaren (25 srednjoškolaca ili 17,85%), potom Apaurin (23 srednjoškolca ili 16,42%), antireumatik

Dijagram 1. Konzumiranje lijekova srednjoškolaca na recept i bez recepta s alkoholom*

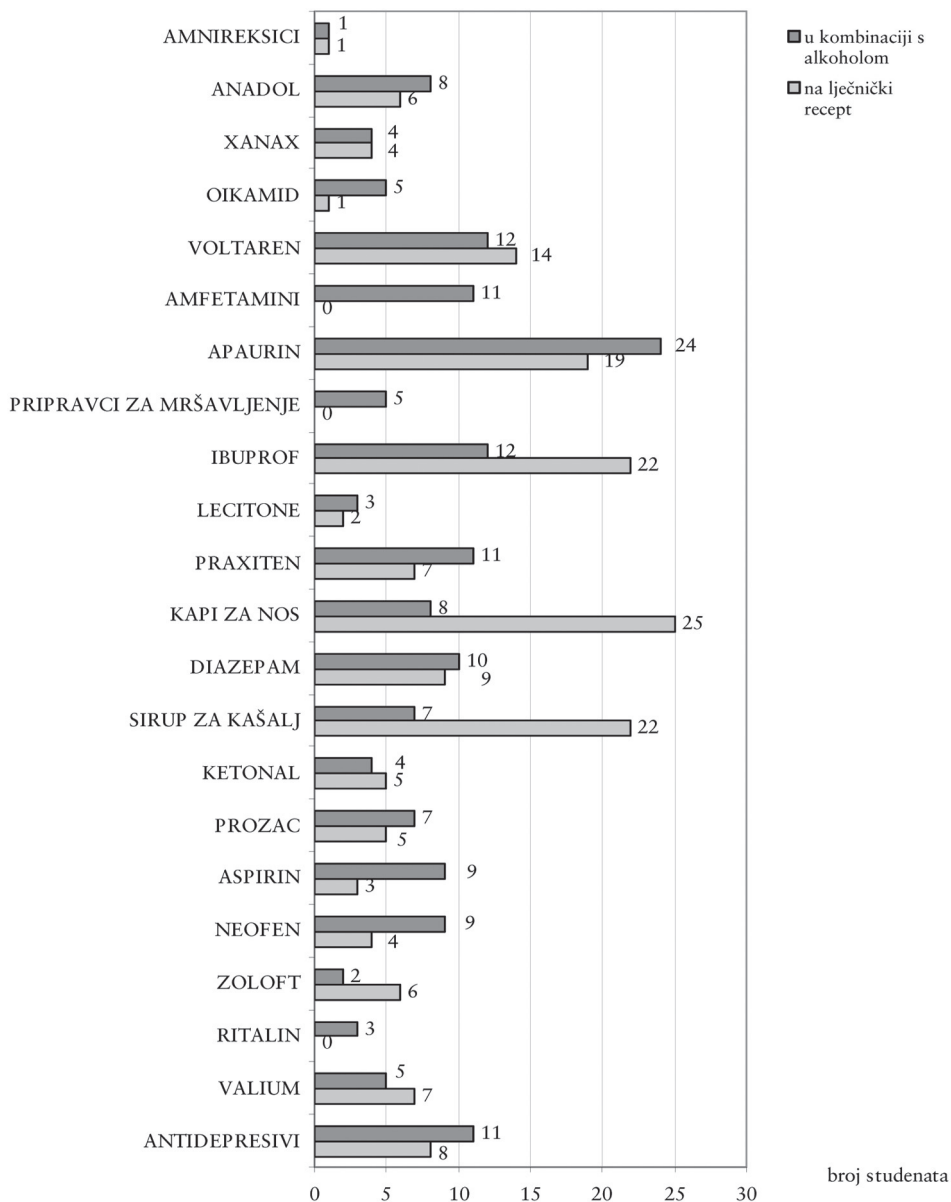

Konzumiranje antidepresiva Zoloft i Prozac prikazano je unutar skupine i posebno.

Ibuprofen (20 srednjoškolaca ili 14,2%). Antidepresive na liječnički recept uzelo je 16 srednjoškolaca ili 11,42%, a Praxiten 12 srednjoškolaca ili 8,57%.

Ostali navedeni lijekovi iz popisa znatno se rjeđe konzumiraju. Podatci pokazuju da su srednjoškolci skloniji konzumiranju lijekova označenom kao zlouporaba, nego terapijskoj uporabi.

Dijagram 2. Konzumiranje lijekova studenata na recept i bez recepta s alkoholom*

*Konzumiranje antidepresiva Zolofta i Prozaca prikazano je unutar skupine i posebno.

Iz Dijagrama 2. se uočava da studenti češće uzimaju lijekove na liječnički recept nego bez recepta ili u kombinaciji s alkoholom. Od lijekova koje uzimaju bez recepta s alkoholom najpopularniji je Apaurin (24 studenata ili 17,91%). Slijede antireumatici Ibuprofen i Voltarena (12 studenata ili 8,95%), te antidepresivi (11 studenata ili 8,20%, od kojih više od polovine otpada na Zoloft, a trećina na Prozac.

Na liječnički recept studenti najčešće uzimaju kapi za nos (25 studenata ili 18, 65%), sirup za kašalj (22 studenta ili 16,41%), Ibuprofen (22 studenta ili 16,41%), Apaurin (19 studenata ili 14,1%), Voltaren (14 studenata ili 10,44%), Diazepam (9 studenata ili 6,71%).

Podatci pokazuju da su studenti skloniji uzimanju lijekova na liječnički recept nego bez recepta. Međutim, i kod studenata su relativno visoki postoci konzumiranja lijekova bez recepta u kombinaciji s alkoholom.

Dobiveni rezultati u obje skupine ispitanika pokazuju da i srednjoškolci i studenti u zabrinjavajućem postotku eksperimentiraju s opasnim skupinama lijekova u kombinaciji s alkoholom, što povećava opasnost štetnih učinaka opisanih u prethodnom poglavlju. Također, s pedagoškog stajališta držimo da nije zanemariv ni postotak terapijskog uzimanja lijekova kod mladih, što može znatno bolje procijeniti medicinska struka. Sklonost adolescenata većem uzimanju lijekova bez recepta u kombinaciji s alkoholom, nego lijekova na recept, moglo bi se pripisati turbulentnom razdoblju u kojem se nalaze i stilu života, što je svakako potrebno dalje istraživati. Suprotno tome, sklonost studenata kao mladih punoljetnih osoba terapijskom korištenju lijekova, nego bez recepta, može se pripisati njihovom sazrijevanju, ali i činjenici da je riječ o populaciji koja je svoje životne ciljeve usmjerila na zadatke učenja.

Na temelju dobivenih podataka može se potvrditi hipoteza (1.) da je konzumiranje lijekova kod srednjoškolaca i studenata u Zadru je vrlo izraženo.

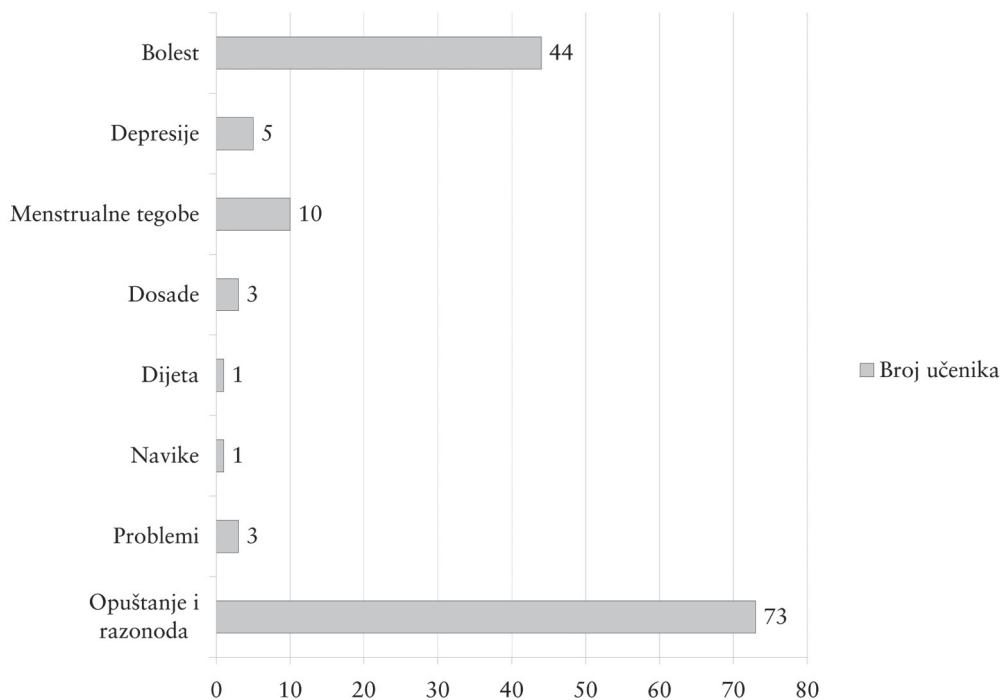
2.7.2. Razlozi upotrebe lijekova srednjoškolaca i studenata

Kao najčešći razlog posezanja za lijekovima srednjoškolci navode želju da se opuste i bolje zabave (razonoda, 73 srednjoškolca ili 52,14%). Bolest kao razlog uzimanja lijekova navodi gotovo upola manje ispitanika (44 srednjoškolca ili 31,42%). Menstrualne tegobe navodi manji broj srednjoškolki (10 žena ili 7,14%), da se osjećaju depresivno izjavili su 5 ispitanika ili 3,57%. Znatno manji broj srednjoškolaca navodi kao razloge posezanja za lijekovima svakodnevne probleme, dosadu, način života koji je prešao u naviku ili provođenje dijete.

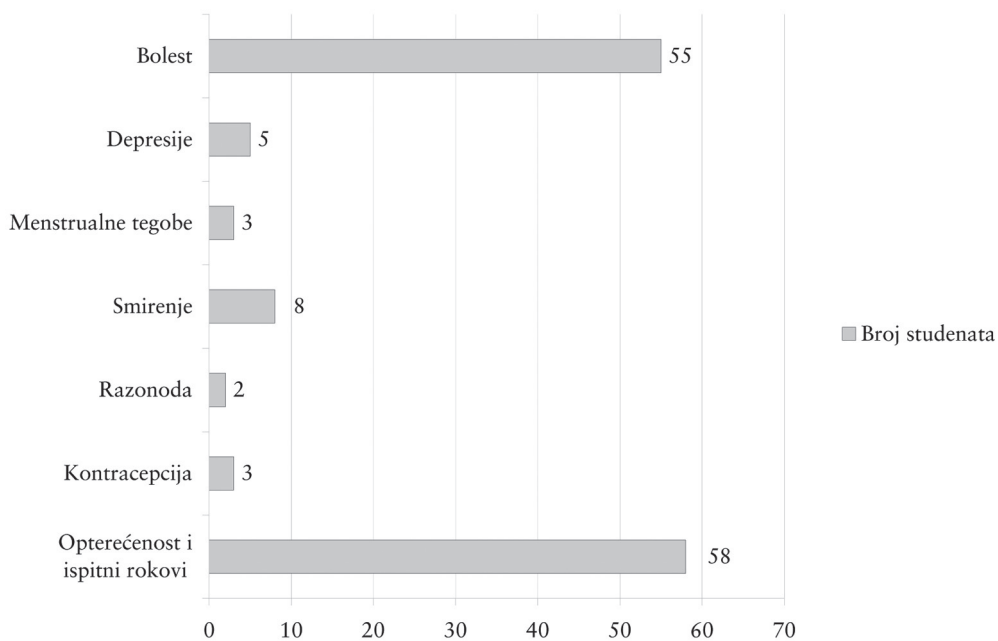
Kao najčešći razlog uzimanja lijekova studenti navode opterećenost učenjem i ispitne rokove (58 ili 43,28%). Neznatno manji broj navodi bolest (55 studenata ili 41,04%). Ostali razloge navode u višestruko manjem omjeru: potreba za smirenjem (8 studenata ili 5,97%), depresivno raspoloženje (pet studenata ili 3,73%), uzimanje kontracepcije i menstrualne tegobe (tri studentice ili 2,23%), želja za razonodom (dva studenta ili 1,49%).

Dobiveni rezultati u obje skupine pokazuju da su razlozi srednjoškolaca i studenata zbog kojih konzumiraju lijekove različiti. Kod srednjoškolaca je na prvom mjestu želja za razonodom i opuštanjem, a kod studenata opterećenost učenjem i drugim fakultetskim obvezama. Također mnogo manji broj srednjoškolaca uzima lijekove zbog bolesti, nego što je to slučaj sa studentima. Podjednak broj srednjoškolaca i studenata navodi depresivno raspoloženje kao razlog posezanja za lijekovima (pet srednjoškolaca ili 3,57% i pet studenata ili 3,73%) Na temelju dobivenih nalaza može se potvrditi hipotezu (2.) da su razlozi konzumiranja lijekova među srednjoškolcima i studentima različiti.

Dijagram 3. Razlozi konzumiranja lijekova srednjoškolaca

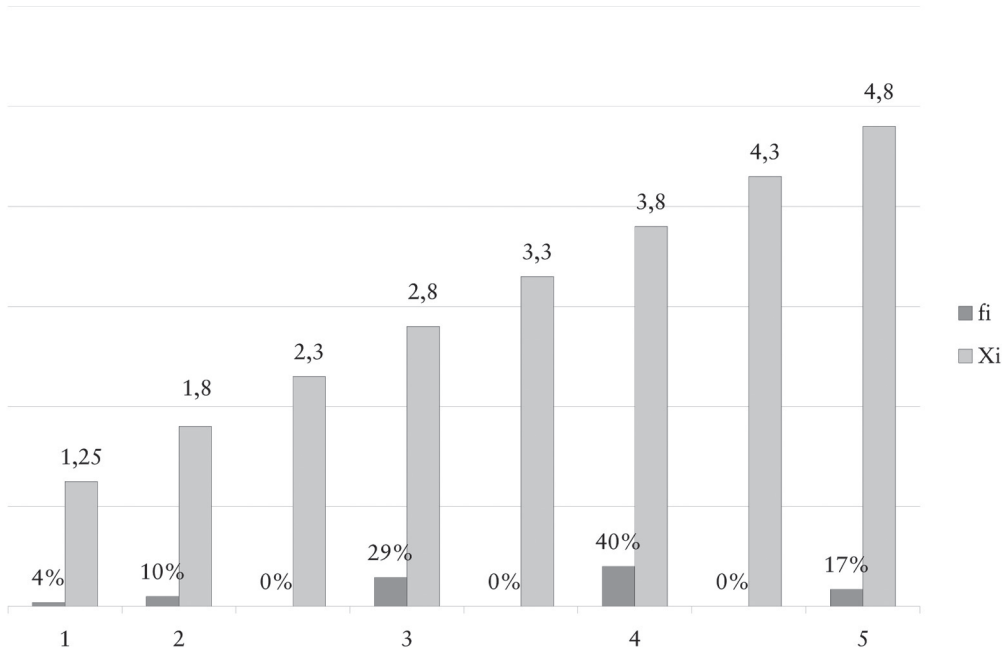
Dijagram 4. Razlozi konzumiranja lijekova studenata

2.7.3. Informiranosti srednjoškolaca i studenata o lijekovima

Treći upitnik sastavljen od pet čestica na koja su ispitanici odgovarali zaokružujući broj na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva, od potpunog ne slaganja do potpunog slaganja (uopće ne, uglavnom ne, kako kada, uglavnom da, u potpunosti da).

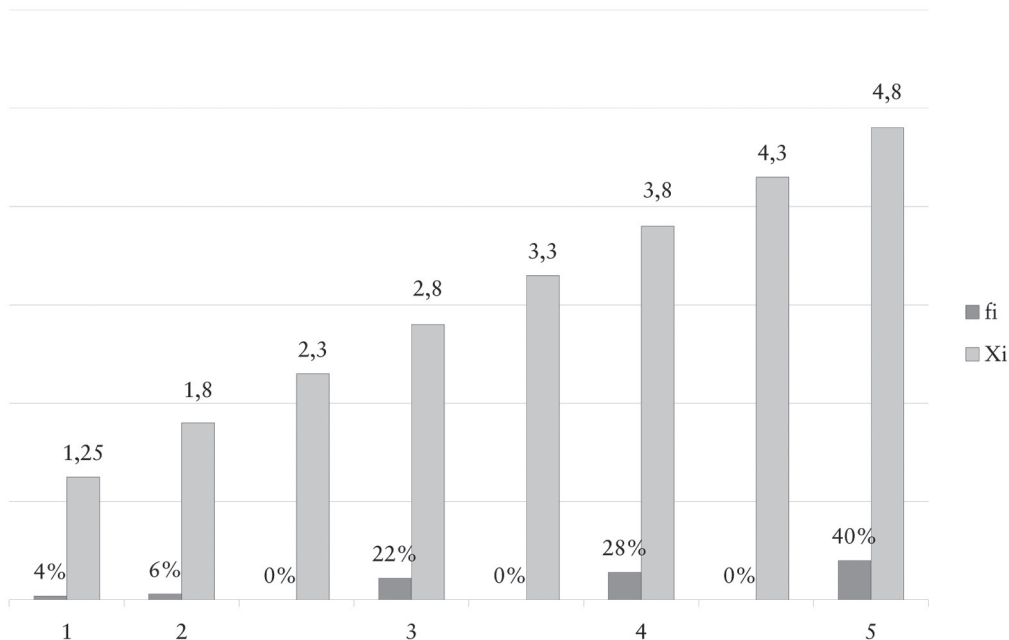
Dijagram 5. Informiranost srednjoškolaca o lijekovima

Na tvrdnju (1) da su lijekovi lako dostupni mladima, srednjoškolci su najčešće odgovarali *uopće ne* (4%); na tvrdnju (2) da su svjesni učinka zlorporabe lijekova na njihovo zdravlje su odgovarali *uglavnom ne* (10%); na tvrdnju (3) da su tablete i lijekovi legalna droga najčešće su odgovarali *kako kada* (29%); na tvrdnju (4) da lijekovi izazivaju ovisnost su odgovarali *uglavnom da* (40%), a na tvrdnju (5) da je zlorporaba lijekova raširena u njihovoj užoj sredini najčešći odgovori su bili *u potpunosti da* (17%).

Na tvrdnju (1) da su lijekovi lako dostupni mladima, studenti su najčešće odgovarali *uopće ne* (4%); na tvrdnju (2) da su svjesni učinka zlorporabe lijekova na zdravlje su odgovarali *uglavnom ne* (6%); na tvrdnju (3) da su tablete legalne droge najčešće se odgovarali *kako kada* (22%); na tvrdnju (4) da lijekovi izazivaju ovisnost su odgovarali *uglavnom da* (28%), a na tvrdnju da je zlorporaba lijekova raširena u njihovoj užoj sredini najčešći odgovori su bili *u potpunosti da* (40%).

Dijagram 6. Informiranost studenata o štetnosti lijekova po zdravlje

Iz odgovora učenika i studenata stječe se dojam da su ispitanici obje skupine približno jednako informirani o lijekovima, a razlike se uočavaju u postotku najčešće dobivenih odgovora. Tek 4% ispitanika obje skupine je izrazilo svoje krajnje neslaganje da su lijekovi lako dostupni mladima, dok većina smatra da se do lijekova može relativno lako doći. S druge strane 10% srednjoškolaca i 6% studenata uglavnom se ne slažu s tvrdnjom da su svjesni učinaka zlorabe lijekova na njihovo zdravlje, što upućuje na potrebu dodatne edukacije određenog broja ispitanika o lijekovima. Oko 29% srednjoškolaca i 22% studenata ne smatraju lijekove nužno legalnim drogama, što je točno, ali se postavlja pitanje zašto ostali ispitanici dvoje o tome, odnosno daje jasna poruka da bi im se o uporabi i zlorabi lijekova trebalo dati više informacija. S druge strane, dobiveni omjeri ukazuju da su u većini svjesni vlastitog ne prihvatljivog ponašanja u situacijama kada konzumiraju lijekove bez recepta, a napose u kombinaciji s alkoholom. Podatak da 40% učenika i 28% studenata smatraju da lijekovi izazivaju ovisnost, također upućuje na potrebu stručne edukacije o ovom problemu. I učenici i studenti se u načelu slažu da su lijekovi rasprostranjeni u njihovoj užoj sredini, (17% učenika i 40% studenata). Koristeći se podacima iz dijagrama 5. i 6. vidljivo je da su srednjoškolci i studenti samo djelomično upućeni u štetne posljedice nepravilne uporabe lijekova, što je ipak tek jedan od razloga što olako posežu za njima. Na temelju ovih nalaza može se zaključiti da ispitanici imaju određena znanja o štetnom utjecaju lijekova, ali bi u svrhu prevencije zlorabe trebalo pružiti dodatne informacije i izgraditi čvršće stavove otpora zlorabi. Stoga se može potvrditi hipoteza (3.) da srednjoškolci i studenti u Zadru nisu dovoljno informirani o lijekovima.

3. ZAKLJUČAK

Početak ovog stoljeća istraživači diljem svijeta sve više izvještavaju o zabrinjavajućem trendu zlorabe lijekova kod mladeži u suvremenom društvu, naglašavajući da je riječ o socijalno-rekreativnoj uporabi koja ponajprije podrazumijeva želju da se podijeli iskustvo s prijateljima, ali i namjeru da se umanjí stres. (Darboe, 1996; Johnston i sur, 2003; Gilson i sur., 2004; Ventureli, 2000 i dr.). Drugi autori naglašavaju da je riječ o kompenzaciji određenih fizioloških i psihičkih stanja uz pomoć lijekova u kritičnim životnim situacijama (Quintero i sur., 2006; McCabe i sur, 2004; Shek i sur., 2008, Mayer i sur.).

Naše istraživanje također pokazuje da je konzumiranje lijekova u kombinaciji s alkoholom postala popularna "zabava" i među srednjoškolicima i studentima u nas. Najčešće se uzimaju anksiolitici (Apaurin, Praxiten), antireumatici (Ibuprofen, Voltaren), te amfetamini i antidepresivi, kao i kapi za nos te sirup za kašalj. Ovi se lijekovi uzimaju na recept, ali pribavljaju i bez recepta. Češće se koriste u kombinaciji s alkoholom, nego u terapijskoj primjeni. Dok srednjoškolci u većem postotku koriste lijekove bez recepta, studenti su skloniji pribavljanju na liječnički recept. Razlozi uzimanja lijekova su različiti, studenti ih najčešće konzumiraju zbog opterećenost učenjem i ispitne groznice, a srednjoškolci radi razonode i eksperimentiranja. Hedonizam kao razlog značajno je prisutan u obje skupine. Usporedba ove dvije skupine također pokazuje kako se ispitanici značajno ne razlikuju u proširenosti konzumiranja, karakteru zlorabe, odabiru lijekova i informiranosti o lijekovima.

Rezultati ovog pilot-istraživanja ukazuju na neke značajke uporabe lijekova među srednjoškolicima i studentima. Nadamo se da će daljnja istraživanja obuhvatiti i druge individualne i kontekstualne varijable koje mogu biti povezane s nemedicinskom primjenom ne/propisanih lijekova. Također očekujemo da će problem konzumiranja lijekova kod mladih postati sastavni dio školskih preventivnih programa.

LITERATURA

- Agar, M., & Reisinger, H.S. (2001) Trend theory: Explaining heroin use trends. *Journal of Psychoactive Drugs*, 33, 203-212.
- Bachman, J.G., O'Malley, P.M., Schulenberg, J.E., Johnston, L.D., Bryant, A.L., Merline, A.C. (2002). The decline of substance use in young adulthood: Changes in social activities, roles, and beliefs. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bastašić, Z. (1995). Pubertet i adolescencija. Zagreb, Školska knjiga.
- Berbatis, C. G., Sunderland, V. B. & Bulsara, M. (2002). Licit psychostimulant consumption in Australia, 1984–2000: international and jurisdictional comparison. *Medical Journal of Australia*, 177, 539–543.
- Butorac, K. (1996): Socijalno-demografska, ponašajna i obilježja ličnosti delinkventna ovisnika o drogama u Republici Hrvatskoj. Doktorska disertacija, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

- Collins, S. (2003). Young people, alcohol and supervision orders. *Youth Justice*, 3, 169-182.
- Cvjetković, B. (1999). Hoće li svijetom zavladata droga? Split: Laus.
- Darboe, M.N. (1996). Abuse of dextromethorphan-based cough syrup as a substitute for licit and illicit drugs: a theoretical framework. *Adolescence*, 31,121, 239-245.
- Flood-Page, C., Campbell, S., Harrington, M., Miller, J. (2000). Youth Crime: Findings From the 1998/99 Youth Lifestyle Survey. London. Home Office.
- Greenhill, L. L., Pliszka, S., Dulcan, M. K., Bernet, W., Arnold, V., Beitchman, J., Benson, R. S., Bukstein, O., Kinlan, J., McClellan, J., Rue, D., Shaw, J. A. & Stock, S. (2002). Practice parameter for the use of stimulant medications in the treatment of children, adolescents, and adults. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41, 26S-49S.
- Gajski, L. (2009). Lijekovi ili priča o obmani. Zašto raste potrošnja lijekova i kako je zaustaviti. Zagreb, Pergamena
- Gilson, A.M., Ryan, K.M., Joranson, D.E., Dahl, J.L. (2004). A reassessment of trends in the medical use and abuse of opioid analgesics and implications for diversion control: 1997-2002. *Journal of Pain and Symptom Management*, 28, 176-188.
- Hotujac, Lj. (1992). Zloupotreba sredstava ovisnosti. Zagreb, Školska knjiga.
- Hrastić-Novak, L., Jeniček, M. (2002): Analiza potrošnje lijekova u 2002. godini. Farmaceutski glasnik, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Zagreb
- Itković, Z. (2007). Moć i snaga obitelji. Zadar: Grad Zadar – Upravni odjel za zdravstvo i socijalnu skrb.
- Johnston, L.D. (1991). Toward a theory of drug epidemics. In: L. Donohew, H.E. Sypher, and W. J. Bukoski (Eds.), *Persuasive communication and drug abuse prevention*, 93-131. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G. (2003). *Monitoring the Future National Survey Results on Drug Use, 1975-2002: II. College Students and Adults Ages 19-40*. NIH publication no. 03-5376. Washington, DC: US Department of Health and Human Services.
- Krenzelok, E.P. (1990). Non-prescription cough medicine abuse. *Clinical Toxicology Forum*, 2, 5.
- Ladewig, E. (1997). Ovisnost i ovisničke bolesti. Đakovo: Karitativni fond UPT.
- Maguire, M., Ball, S.J., Macrae, S. (2001). Post-adolescence, dependence, and the refusal of adulthood. *Discourse*, 22, 197-211.
- Majstorović, Z. (2001). Zluporaba droga i ovisnost o drogama. Zagreb, Školska knjiga.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R., Salovey, P. (2000). Selecting a measure of emotional intelligence: The case for ability scales. U R. Bar-On i J. D. A. Paker (ur.), *Handbook of Emotional Intelligence* (320 – 340). New York: Jossey Bass.

McCabe, S.E., Knight, J.R., Teter, C.J., Wechsler, H (2004). Non-medical use of prescription stimulants among US college students: prevalence and correlates from a national survey. Research Report. University of Michigan.

Olfson, M., Marcus, S. C., Druss, B., Pincus, H. A. (2002). National trends in the use of outpatient psychotherapy. *American Journal of Psychiatry*, 159, 1914–1920.

Partnership Attitude Tracking Survey (PATS) (2005). Generation Rx: National study reveals new category of substance abuse emerging. Teens abusing Rx and OTC medications intentionally to get high. *Partnership for a Drugfree America*.

http://www.drugfree.org/Portal/DrugIssue/Research/Generation_Rx_

National Study_RevealsNew_Category/Teens_Abusing_Rx_and_OTC Medications

Radović, S. (2005). Narkohrvatska: droga, društvo, država. Rijeka: Naklada Žagar.

Richard, D., Senon, J.L. (1999) Dictionnaire des Drogues, des toxicomanies et des dépendances. Paris, Larouse.

Robinson, L.M., Sclar, D.A., Skaer, T.L., & Galin, R.S. (1999). National trends in the prevalence of attention-deficit/hyperactivity disorder and the prescribing of methylphenidate among school-age children: 1990-1995. *Clinical Pediatrics*, 38, 209-217.

Rudan, V. (1999). Adolescencija. Zagreb: Golden Marketing.

Sakoman, S. (2001). Društvo bez droge? Zagreb: IDZ Ivo Pilar

Salomon, L. (2010) Cerveau, drogues et dépendances. Paris, Belin.

Shek, D. T. L. (2006). International Conference on Tackling Drug Abuse – *Conference Proceedings*. Hong Kong: Narcotics Division, Security Bureau, Government of the Hong Kong. Special Administrative Region.

Shek, D.T.L., Lam, C.M. (2008). Beliefs about cough medicine abuse among Chinese young people in Hong Kong. *Social Behavior and Personality*, 36, 1, 135-144.

Simoni-Wastila, L., Strickler, G. (2004). Risk factors associated with problem use of prescription drugs. *American Journal of Public Health*, 94, 266–268.

Teter, C. J., McCabe, S. E., Boyd, C. J. & Guthrie, S. K. (2003). Illicit methylphenidate use in an undergraduate student sample: prevalence and risk factors. *Pharmacotherapy*, 23, 609–617.

Venturelli, P.J. (2000). Myths and Realities. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 567, 1, 72-87.

Zacny, J., Bigelow, G., Compton, P., Foley, K., Iguchi, M., Sannerud, C. (2003). College on Problems of Drug Dependence taskforce on prescription opioid non-medical use and abuse: position statement. *Drug and Alcohol Dependence*, 69, 215–232.

Zito, J. M., Safer, D. J., DosReis, S., Gardner, J. F., Magder, L., Soeken, K., Boles, M., Lynch, F., Riddle, M. A. (2003). Psychotropic practice patterns for youth: a 10-year perspective. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 157, 17–25.

www.plivazdravlje.hr/?section=lijekovi&car=t&id=11265&show=1od 21.09.2008.

ABUSE OF MEDICAMENT OF ADOLESCENTS AND STUDENTS IN ZADAR
(PILOT RESEARCH)

SUMMARY

Back in 1804, aware of their therapeutic effects, the pharmacology experts were interested in morphine-based medications. The chemical formula of morphine, an opium derivate, was established in 1925, which represents a significant advance in development, production and medical therapy by medications (Richard and Senon, 1999: 279). "But the excessive dosage may cause the stop of breathing and death of the consumer", dr. Lucas Salomon pointed out (2010, 116). He accented that every abuse of medications, particularly from the group that includes sedatives, stimulants and analgesics, has the same impact to the brain as the consummation of illegal substances, carrying the risk of toxication, occurrence of mental and physical addiction and/or death. But these reports do not prevent an increasing number of people from overuse of medications. According to some assessments, an increasing number of youth aged 16 to 24 are "drugged" by medications than all other illegal substances, including marijuana. This problem is especially present in the USA, where the abuse of controlled medications causes more death cases than anything else, with the exception of car accidents. The medications are getting more often referred to as "new drugs".

The presented pilot-research was conducted among 300 secondary school students and higher education students in Zadar. The paper states data which at least partially explain the attitudes and the relation of youth toward medications: the frequency of abuse, causes, level of information about the adverse effects on health and the group of medications which are abused with alcohol. The relative marginalization of this problem in preventive programmes in schools still remains prompt serious analysis.

KEY WORDS: *alcohol, abusage, health, illness, medications, usage, youth*

